

AMATEURS EN PROFESSIONALS, EEN VERNIEUWDE RELATIE IN DE ARCHEOLOGIE

door

Jean BOURGEOIS^{1 2}

INLEIDING

Archeologie is ongetwijfeld één van de wetenschappen waar de bijdrage van de niet-professionelen bijzonder belangrijk is geweest. Sedert lang echter is de verhouding tussen deze amateurs³ en de professionele wereld reden tot twisten, rellen en problemen. Door de evolutie van de wetenschappen in de laatste decennia is deze relatie sterk geëvolueerd, in die mate zelfs dat men zich vandaag in een totaal nieuwe situatie bevindt. In deze korte bijdrage willen wij eerst een historische schets maken, waarna enkele pro- en contra-punten in het debat zullen worden aange- stipt, om tenslotte een vernieuwde rolverdeling tussen beide groepen voor te stellen.

HISTORIEK

De archeologie van de XIXde en van het begin van deze eeuw was er een van vele heemkundige verenigingen en amateurs, die graafwerken contro- leerden, opgravingen uitvoerden, e.d.m.⁴ Vooral

notabelen waren hierbij actief. Onder velen ver- melden wij J. Clærhout (pastoor)⁵ voor West- Vlaanderen, G. Hasse (veearts)⁶ voor de Scheldevallei tussen Gent en Antwerpen, J. Moens (notaris) voor het Aalsterse, L. Stroobants voor het Antwerpse en J. Van Raemdonck (geneesheer) voor het Waasland. De enkele professionele archeologen, zoals Baron A. de Loë (conservator Kon. Musea voor Kunst en Geschiedenis) of A. Rahir (opvolger van de Loë) behoorden tot de- zelfde sociale groep.

Na de Tweede Wereldoorlog stelt men in Vlaanderen een eerste golf van professionalisering vast, met o.a. de oprichting van de Nationale Dienst voor Opgravingen en van het Seminarie voor Archeologie bij de R.U.Gent⁷. Daarnaast werden nieuwe amateursverenigingen opgericht, zoals de Vereniging voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek in Oost-Vlaanderen (V.O.B.O.V.), in 1965⁸, en de V.O.B.O.W. in West-Vlaanderen, in het midden van de jaren '70⁹. Eigenlijk was deze beweging het gevolg van wrijvingen, met het oog op een te verbeteren ver- houding tussen amateur- en beroeps- archeologen. Tenslotte stuitte verschillende wetgevende pogin- gen - tot vandaag nog trouwens - op politieke onwil enerzijds en op discussie rond de respectievelijke plaats van amateurs en professionele archeologen anderzijds. Het gevolg hiervan is echter wel dat de

¹ Seminarie voor Archeologie, Rijksuniversiteit Gent, Blandijnberg 2 - B-9000 Gent.

² Lezing voorgesteld tijdens het GEOWAM symposium, 17.03.1990, Gent.

³ Volgens het van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal is een amateur: "iemand die een ambacht, een kunst of een sport uit liefhebberij beoefent, er niet zijn beroep van maakt". Hieraan kan geen enkele pejoratieve betekenis gekoppeld worden. Wij houden ons dan ook aan deze omschrijving.

⁴ DE LAET, S.J., 1963 - Encyclopedie van de Geschiedenis. Prehistorie - Oudheid, Story-Scientia, Gent, 61-67.

⁵ BONCQUET, P., 1988 - Pionniers van de Westvlaamse archeologie (I) : Juliaan Clærhout (1859-1929), *Westvlaamse Archaeologica*, 4: 65-75.

⁶ WARMENBOL, E., 1987 - Schatten uit de Schelde. De voorwerpen uit de metaaltijden uit de verzameling Hasse, Antwerpen, 18-20.

⁷ MERTENS, J., 1972 - Inleiding in : Vijfentwintig jaar archeologische opgravingen in België. Gemeentekrediet van België, Brussel, 17-25. & VERMEULEN, F., 1982-1983 - De opgravingen ondernomen door het Seminarie voor Archeologie van de Rijksuniversiteit Gent, in de provincie Oost-Vlaanderen : Bronstijd - IJzertijd - Romeinse tijd, *VOBOV-info*, 8-9: 7-14.

⁸ De V.O.B.O.V. viert dit jaar zijn 25-jarig bestaan. Ter gelegenheid hiervan geeft ze een speciaal nummer van het tijdschrift VOBOV-Info uit.

⁹ COOLS, E., 1989 - Vijftien jaar V.O.B.O.W. : beleid, balans en organisatie, *Westvlaamse Archaeologica*, 5: 2-4.

hele industriële expansie van de jaren '50 en vooral '60 is kunnen gebeuren zonder bescherming van het archeologisch patrimonium.

Sedert enkele jaren kan men een tweede golf naar een beroepsarcheologie vaststellen. Deze golf kan gekenmerkt worden door volgende elementen :

- grootschaliger onderzoek, waarbij de opgegraven sectoren niet meer in m² worden geteld, maar in hectaren
hiervoor zijn uiteraard grote middelen nodig, wat een grotere financiële last met zich meebrengt ;
- steeds groeiende inbreng van de partnerwetenschappen (dateringen, pollenonderzoek, antropologie, bodemkunde, en vele meer) ; dergelijk onderzoek brengt eveneens een grotere financiële last met zich mee ;
- evoluties onder de amateurs zelf. Het groeiende aantal afgestudeerde archeologen, die soms in BTK-projecten werkzaam zijn geweest, is hierin een zeer belangrijk element. Ook moet, voor de laatste jaren vooral, de opkomst van de metaaldetectoren vermeld worden (zie verder) ;
- de bedreiging van het archeologisch patrimonium wordt steeds erger, als gevolg o.a. van de economische hoogconjunctuur.

Samenvattend bevinden wij ons vandaag in een situatie waar elke wetgeving ontbreekt, ondanks de steeds groeiende bedreiging van het archeologisch patrimonium, en waar niet meer twee, zoals vroeger, maar drie groepen kunnen gedefinieerd worden : een grote groep amateurs, een groeiende groep gevormde archeologen die echter niet als dusdanig professioneel actief zijn, en tenslotte een (veel te) beperkte groep professionele archeologen¹⁰.

AMATEURS, ENKELE PRO/CONTRA-BEDENKINGEN

Eén van de meest sprekende uitingen van het "amateurisme" in de archeologie is ongetwijfeld de vorming van privé-verzamelingen. Ieder vorseer is wel eens geconfronteerd geweest met de problemen van dergelijke verzamelingen : de bewaring volgens wetenschappelijke normen is veelal niet gegarandeerd ; zeer dikwijls zijn deze collecties slechts moeilijk of niet toegankelijk ; de verzamelingen zijn

uiteraard blootgesteld aan alle lotgevallen, zoals b.v. overlijden¹¹. Tenslotte zijn problemen van juiste registratie en lokalisatie van de vondsten enerzijds, van vervalsingen anderzijds courant. Het is uiteraard wel zo dat niet alle collecties deze gebreken vertonen, maar elk voorval is er in onze ogen één te veel.

Sedert enkele jaren wordt ons land "geteisterd" door metaaldetectoren¹². Vele - ook buitenlandse - amateurs kammen gekende vindplaatsen af en verrichten er werkelijke plunderingen. Grote Gallo-Romeinse vindplaatsen, zoals b.v. Liberchies, zijn gekende leveranciers van duizenden munten, die op ruilbeurzen per kilo kunnen verkocht worden ! In Wallonië bestaat nochtans een decreet dat het gebruik van metaaldetectoren verbiedt. Deze wet heeft vooralsnog helemaal niets opgebracht, bij gebrek aan controle en aan serieuze strafmaatregelen. Een positieve houding ten opzichte van de gebruikers van metaaldetectoren kan o.i. betere resultaten opleveren. Voor zover het inzamelen zich beperkt tot het oprapen van wat aan het oppervlak ligt, voor zover de gevonden archaeologica voor onderzoek beschikbaar worden gesteld, met melding van de nodige informatie, voor zover, tenslotte, geen handel in archaeologica wordt gedreven, zou men kunnen stellen dat het gebruik van deze toestellen een vorm van prospectie is, die onder voorbehoud van controle, goede resultaten kan opleveren. Wij denken hier aan het voorbeeld van Kruishoutem : sedert enkele jaren zijn verschillende amateurs met metaaldetectoren actief bezig met het prospecteren van een sector waar reeds tientallen Romeinse beelden, Keltische en Romeinse munten zijn gevonden. De verschillende verzamelingen werden voor onderzoek ter beschikking gesteld, zodat, op basis van deze gegevens, sedert twee jaar wetenschappelijke opgravingen gevoerd worden. Op verschillende sites (b.v. Maldegem, Waasmunster-Pontrave of Sint-Gillis-Waas) worden metaaldetectoren bij de opgravingen ingeschakeld. Deze voorbeelden tonen aan dat niet alle amateurs met metaaldetectoren louter lucratieve doeleinden hebben.

De belangrijkste bijdrage van de amateur-archeologie in de laatste jaren houdt verband met de prospectie. Hele gebieden worden systematisch geprospecteerd en gecontroleerd door amateurs, die hierbij tientallen - zometert veel meer - vindplaatsen aan het licht brengen. De luchtfotografie verdient

¹⁰ In Vlaanderen telde men in 1986 nauwelijks een 20-tal beroepsarcheologen. Tussen 1982 en 1986 hadden, vooral in het Waals landsgedeelte, 68 personen in D.A.C.-projecten en 355 in B.TK.-projecten gewerkt. Zie hierover : VERHAEGHE, F., 1987. La carrière archéologique en Belgique. La situation nationale et dans les pays limitrophes. Actes de la réunion tenue à Liège le vendredi 24 novembre 1986, Liège, 1987, 30-46. Terloops dient opgemerkt te worden dat in 1987, voor het hele land, 3,1 vaste posten per miljoen inwoners geteld werden. In Frankrijk was de verhouding toen 8 op één miljoen, in Groot-Brittannië 311 per miljoen (100 x meer dan bij ons !) (BRULET, R., 1987 - Bilan du colloque "L'Archéologie en Belgique, constats et perspectives", in : La carrière archéologique en Belgique. La situation nationale et dans les pays limitrophes. Actes de la réunion tenue à Liège le vendredi 24 novembre 1986, Liège, 1987, 103.

¹¹ Verzamelingen waarvan de interessantste en te vergelden stukken "verdwijnen", terwijl de minder interessante stukken aan een museum geschonken worden zijn gekend.

¹² De discussie werd reeds aangehaald n.a.v. de vondst van de eerste beeldjes van Kruishoutem. Zie hierover PARENT, J.-P., 1986 - Romeinse bronzen beeldjes te Kruishoutem, *VOBOV-Info*, 22/23: 9-10. & VERHAEGHE, F., 1987 - Metaaldetectoren als regel? *Archeologie*, I: 18.

hier een speciale melding. In het gebied rond Gent wordt sedert het begin van de jaren '70 luchtfotografische prospectie gevoerd door een amateur-archeoloog. Toen, begin van de jaren '80, een student in de archeologie het belang ervan inzag, kregen de behaalde resultaten bekendheid. Opgravingen in Evergem, Gent-Hoge Weg, waren het gevolg van deze stap. Sedert 1984 financiert het Seminarie voor Archeologie, dank zij kredieten van het NFWO, het verder onderzoek. De luchtfotografie - een kostelijke prospectietechniek - kon nu geïntensiveerd worden. Verschillende opgravingen van het Seminarie voor Archeologie worden sedertdien op door luchtfotografie ontdekte sites uitgevoerd (Maldegem, Vinderhout, Kemzeke, Ursel, Aalter)¹³.

AMATEURS EN PROFESSIONALS : EEN NIEUWE ROLVERDELING

Uiteraard is het hier niet onze bedoeling een preck te houden. Wij denken echter dat zowel de amateur-archeologen als de professionele archeologen een belangrijke en complementaire rol te spelen hebben.

De amateurs vormen vandaag een bijzonder intens netwerk van geïnteresseerden, die een belangrijke taak kan vervullen tussen de archeologie enerzijds en de maatschappij anderzijds. De maatschappelijke relevantie van archeologie illustreren, de kennis over ons verleden overbrengen naar de bevolking, dit zijn evenveel uitdagingen die door de grote groep geïnteresseerden moet opgenomen worden.

De "eerste lijn archeologie" is duidelijk ook een taak van de amateurs en van de geschoolde, niet-professionele archeologen. Hiermede bedoelen wij dat het zeer uitgebreid net van individuen een antwoord kan bieden aan de steeds sneller groeiende vernietiging van ons archeologisch patrimonium. Door prospecties, controle van graafwerken, relaties met de lokale autoriteiten, kunnen de amateurs een bijzonder belangrijke bijdrage leveren aan de archeologie. Het opzetten en bijhouden van een archeologisch bestand (zoals b.v. het Centraal Archeologisch Archief dat nog steeds niet echt bestaat), dat zo belangrijk is voor het beheer van het patrimonium, kan ons inziens niet zonder steun en hulp van de amateurs.

De steeds groter wordende groep geschoolde archeologen moet ons inziens de rol van "interface"

tussen de beroepsarcheologen en de amateurs op zich nemen. Ook in de coordinatie van de "eerste lijn archeologie" (samenwerking met metaaldetectoren, coordinatie van de prospecties en controles) speelt deze groep een belangrijke rol.

De steeds groeiende professionalisering van het archeologisch onderzoek (zie hoger) heeft ons inziens als gevolg dat de meeste opgravingen nu slechts door professionele instanties kunnen gebeuren. De financiële middelen voor opgravingen, studie en onderzoek, die ons zouden toelaten het niveau van de ons omringende landen te behalen, groeien ver boven de armslag van welke amateursvereniging ook. Het is uiteraard ook de taak van de professionele archeoloog uit zijn veel besproken "ivoren toren" te stappen, om samen met de amateurs te werken aan de maatschappelijke relevantie van archeologie. Grote - dure - tentoonstellingen waar archeologie dikwijls beperkt wordt tot enkele grote vindplaatsen, met mooie voorwerpen, zijn niet de enige weg tot het publiek. Kleinere tentoonstellingen, publicaties in lokale en heerkundige tijdschriften kunnen soms een veel breder publiek bereiken. Jammer genoeg worden ze door vele professionele archeologen met minachting bekeken.

Het staat natuurlijk vast dat een betere samenwerking tussen amateurs en beroepsarcheologen slechts mogelijk is als beide groepen elkaars eigenheid en problemen kennen en begrijpen. Ook moet de bijdrage van elk met de nodige eerlijkheid erkend worden.

BESLUIT

Na vele jaren zeer problematische relaties tussen amateurs en beroepsarcheologen, die vooral in de jaren '60 en '70 tot nare toestanden leidden, is een belangrijke evolutie in het archeologisch onderzoek waar te nemen, zowel op wetenschappelijk vlak als op sociaal vlak. Deze nieuwe toestanden, samen met een belangrijke bedreiging van ons patrimonium, o.a. als gevolg van een economische hoogconjunctuur, verplichten amateurs en professionals hun respectievelijke plaats te herzien. Belangrijk in dit opzicht is de plaats van geschoolde, niet-professionele archeologen, aan de "interface" tussen de wetenschap en de maatschappij.

Manuscript ontvangen op 19 juli 1990 en aanvaard voor publicatie op 27 augustus 1990.

¹³ Zie hierover VANMOERKERKE, J., SEMEY, J. & BOURGEOIS, J., 1988 - Prospection aérienne en Flandre, *Archeologia*, 223: 28-39. ; VANMOERKERKE, J., SEMEY, J. & BOURGEOIS, J., 1990 - Some aspects and results of aerial surveying and archeological air photography in East-Flanders. In : *Aerial Photography and Geophysical Prospection in Archaeology. Proceedings of the Second International Symposium, Brussels 8-IX-1986*: 237-248 ; BOURGEOIS, J., SEMEY, J. & VANMOERKERKE, J., 1989 - ter perse, Luchtfotografisch onderzoek met archeologische doeleinden in Oost- en West-Vlaanderen. Methode en resultaten. In : *Archeologisch Jaarboek Vlaanderen 1989*.